

Een arsenaal aan klankmogelijkheden: over idiofonen en membranofonen

De verhoogde aandacht van componisten voor een rijke en uitgebreide instrumentatie vanaf het eind van de negentiende eeuw, vroeg om een classificatie. De eerste serieuze poging daartoe werd ondernomen door Victor-Charles Mahillon, de toenmalige conservator van het Brusselse instrumentenmuseum. In *L'Annuaire du Conservatoire royal de Bruxelles* van 1878 baseerde Mahillon zijn classificatie op het materiaal van de klankbron en de manier waarop deze tot klinken wordt gebracht. Hij combineerde de indeling in snaar-, blaas- en slaginstrumenten van Sebastian Virdung (*Musica getutscht* [muziek verduits] uit 1511) met de indeling van het resonerende materiaal in acht categorieën zoals dit in het oude China al gebruikt werd, 4000 jaar v.Chr. Zo kwam Mahillon tot vier hoofdcategorieën: *autofonen* (later idiofonen) of zelfklinkende instrumenten, *membranofonen* waarbij de klank ontstaat door op spanning gebrachte membranen, *aerofonen* waarbij de klank ontstaat door luchtrillingen en *chordofonen* waarbij de klank door trillende snaren ontstaat. Mahillon onderscheidt maar liefst 51 subcategorieën onder deze vier hoofdcategorieën. De etnomusicologen Curt Sachs en E.M. von Hornbostel verfijnden deze standaardindeling in hun *Reallexicon der Musikinstrumente* uit 1914 en vervingen onder meer de benaming 'autofonen' door 'idiofonen'. Tot op vandaag wordt deze standaardindeling internationaal geaccepteerd. Vrij recent werd wel een vijfde categorie toegevoegd, de 'elektrofonen'. Slagwerkinstrumenten behoren tot de idiofonen en de membranofonen. De verzamelnaam 'slagwerk' is echter misleidend. Ze worden namelijk niet altijd geslagen maar soms gerammeld, geschraapt, aangestoken enzovoort. Wie er het arsenaal aan slagwerkinstrumenten op dit concert op naslaat, merkt op dat traditionele instrumenten worden uitgebreid met voorwerpen uit het dagelijkse leven, die door de componisten omwille van hun unieke geluid geïntegreerd werden.

Johan Huys

Slagwerk gebruikt in dit concert

- 6 morsesleutels (telegraphic keys)
- 12 glazen bespeeld met de vingers
- 5 pauken bespeeld met stuitballen
- 5 gongs bespeeld met plastic bakjes
- 5 bekkens aangestoken
- 12 fluiten gemaakt van ribbelige elektrobuizen
- 6 multiplex platen
- 1 sizzle-bekken
- 1 tamtam bespeeld met de handen
- luciferdoosjes
- eimaracas
- metalen maracas
- diverse belletjes
- 4 klokkenspellen
- 4 snarentrommels
- 4 hi-hats
- 4 basdrums
- diverse latin handpercussie: guiro, claves, cowbells, shakers ...

biografieën

CHAMP D'ACTION werd in 1988 opgericht door componist Serge Verstockt en is een ensemble voor hedendaagse muziek dat de creatie van nieuwe muziek centraal stelt en bestaand repertoire in een actuele context plaatst. Champ d'Action begeleidt het creatieproces van onderzoeksfase tot presentatie. Hierbij ontwikkelt en integreert het ensemble technologie in een creatieve omgeving. Champ d'Action koestert langetermijnrelaties met componisten en uitvoerders en werkt multidisciplinaire samenwerkingsverbanden uit. Champ d'Action ontwikkelt workshopmodellen die jonge uitvoerders en componisten confronteren met nieuwe muziekvormen en speeltechnieken.

SLAGWERKGROEP DEN HAAG bestaat uit zes musici, zeshonderd instrumenten en een repertoire dat bijna de volledige literatuur van westerse slagwerkcomposities beslaat. De programma's variëren van specialistische laboratoriumprojecten tot grootschalige internationale samenwerkingsverbanden, van jeugdprogramma's tot compositieopdrachten, van fundamentele slagwerksetetten tot kleinere bezettingen. In het verleden werkte Slagwerkgroep Den Haag met componisten als Mauricio Kagel, John Cage, Karl-Heinz Stockhausen en Steve Reich. Daarnaast voert het ensemble een actief opdrachtenbeleid, wat leidt tot ongeveer vijf nieuwe werken per jaar.

IN DE KIJKER WO 30.01.08 / 20.00 / CONCERTZAAL / SCHÖNBERG ENSEMBLE & REINBERT DE LEEUW

Het Schönberg Ensemble presenteert werk van twee boegbeelden uit de twintigste-eeuwse muziekgeschiedenis: Goeyvaerts en Kagel. Zum Wassermann is een contemplatief werk. Karel Goeyvaerts schreef het in de aanloop naar zijn opera Aquarius. Mauricio Kagel hecht in zijn *Divertimento?* - *Farce für Ensemble* veel belang aan de dialoog tussen ensemble en dirigent, in dit geval Reinbert de Leeuw, die hij tot zijn vrienden rekent.

Het rockvrije **CONCERTGEBOUWCAFE** met uitzicht op 't Zand is een goede plek om met vrienden samen te komen, voor een lichte lunch of aperitief. Er is bovendien een uitgebreid aanbod van cd's om te beluisteren én aan te kopen. Open vanaf 11 uur, gesloten op zón- en maandag tenzij er een voorstelling is.

info & tickets

IN&UIT - 070 22 33 02

IN&UIT - 't Zand 34, 8000 Brugge

WWW.CONCERTGEBOUW.BE

subsidiënten

West-Vlaanderen

BRUGGE

mediasponsors

DeMorgen

Knack
wekelijk
FOCUS

Klara

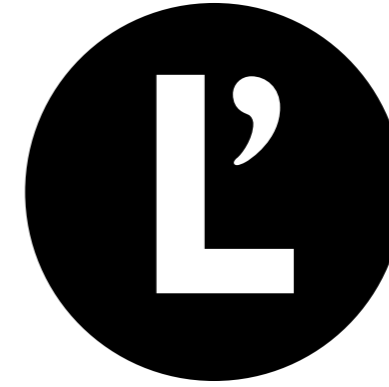
structurele
sponsors

BOMBARDIER

FLUXYS

PORT AUTHORITY
ZEEBRUGGE

Electrabel

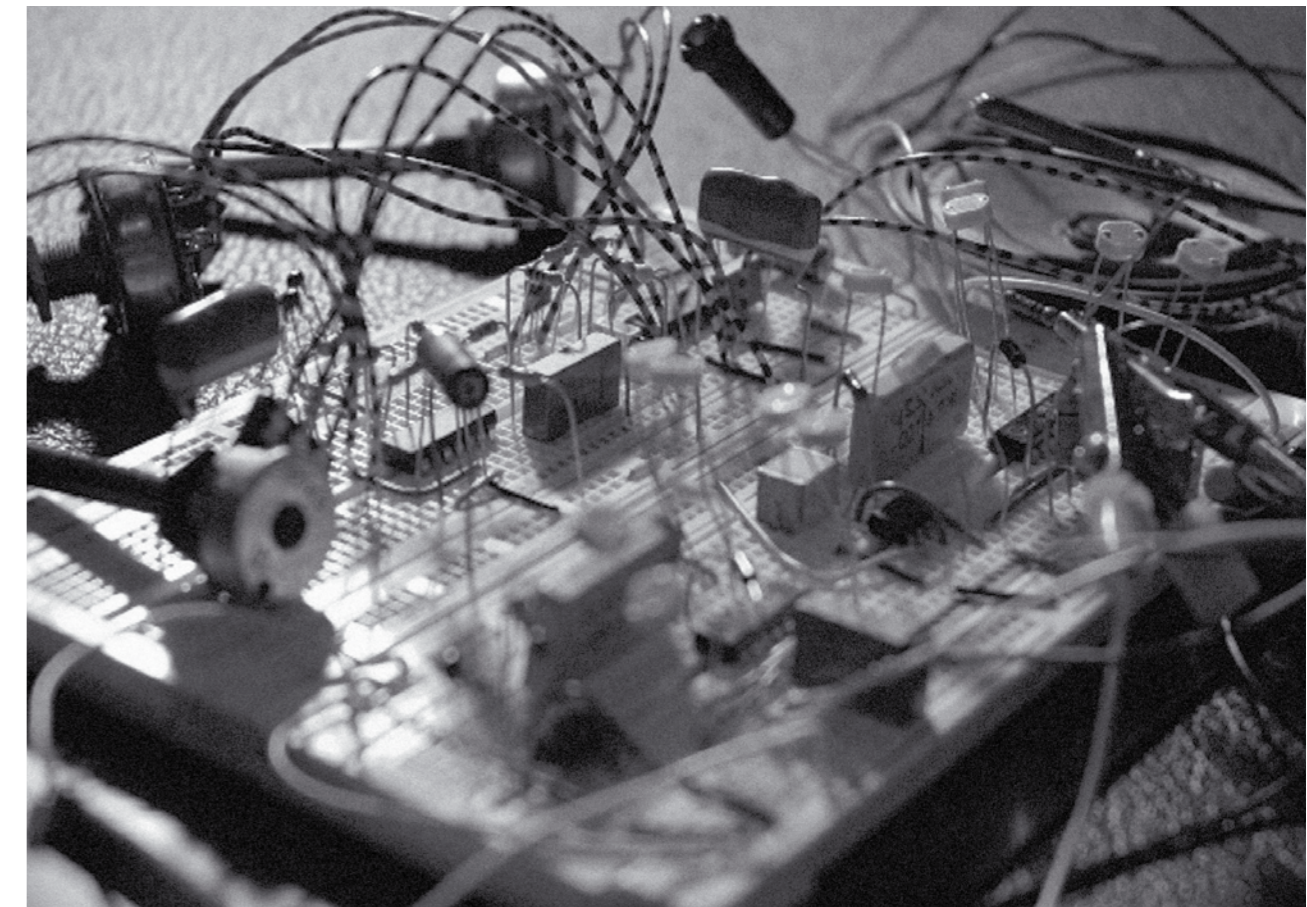

VR 09.11.07

CHAMP D'ACTION & SLAGWERKGROEP DEN HAAG

CONCERTZAAL SCÈNE OP SCÈNE - 20.00

19.15 Inleiding door Maarten Beirens

Champ d’Action & Slagwerkgroep Den Haag

Organised sound

ensembles

CHAMP D’ACTION

SLAGWERKGROEP DEN HAAG

dirigent

JAAN BOSSIER

—

YANNIS KYRIAKIDES (1969),

Telegraphic (2007)

voor fluit, klarinet, trombone, cello, contrabas, percussie, synthesizer, elektronica en vier telegraafsleutels

DMITRI KOURLIANDSKI (1976),

Unsolvable acoustic case (2007)

voor fluit, klarinet, trombone, cello, contrabas, piano, zes percussionisten en elektronica

— Pauze —

SERGE VERSTOCKT (1957),

Drie (2007)

voor basklarinet, cello, trombone, synthesizer, elektronica en vier percussionisten

Twee archetypische aspecten van de hedendaagse muziek staan centraal in dit concert; percussie en elektronica zijn essentieel nieuwe middelen in de klassieke muziek. Pas in de eerste helft van de 20e eeuw werden de percussie-instrumenten een volwaardig, autonoom onderdeel van het klassieke instrumentarium, in plaats van de stereotiep kleurende cymbaalslag of een paukenroffel die een muzikale climax wat extra impact moet geven. Composities zoals *Ionisation* van Edgar Varèse (1931) of de drie *Constructions* van John Cage (1939-1941) bewezen dat er met een ensemble van uitsluitend percussie-instrumenten even spannende, kleurrijke en complexe muziek te maken viel als met de klassieke instrumenten.

Rond diezelfde tijd deed ook elektronica haar intrede in de nieuwe muziek. Met de technologische mogelijkheden evolueerden tegelijk de mogelijkheden om op elektronische wijze het muzikale materiaal te maken, te beïnvloeden of te vervormen. Beide evoluties hebben in essentie te maken met klank, en dus met de fascinatie van hedendaagse componisten voor geluid op zich. De meeste hedendaagse componisten nemen immers geen genoegen met het – in wezen 19e-eeuwse – klassieke klankapparaat, maar trachten om hun muziek tot in ieder detail fris en origineel te laten klinken. Percussie, wat de verzamelnaam is voor honderden instrumenten, is zo een bijna onuitputtelijke bron van klanken die een immens gamma van kleuren en karakter bieden. De mogelijkheden van elektronica om geluiden te produceren of te bewer-

ken, zijn zo mogelijk nog uitgebreider zodat een hedendaagse componist zelfs met een doorsnee laptopcomputer een onuitputtelijke variëteit aan klankmateriaal kan beheren.

De werken in dit programma combineren allemaal een ensemble, percussie en elektronica. Voor de drie componisten staat die rijkdom aan nieuw klankmateriaal niet in het teken van het effect, een ‘mooi’ of ‘trendy’ klinkende oppervlakte. Integendeel, de zoektocht naar nieuwe klanken is voor hen een heel fundamenteel gegeven, dat telkens op een andere manier aan de basis van de structuur van deze composities ligt.

Yannis Kyriakides:

Telegraphic (2007)

Codes, verborgen boodschappen en geheimtaal fascineren de Brits-Cypriotische componist Yannis Kyriakides. In zijn muziektheaterstuk *a conSPIracy cantata* (1999) plaatste hij al twee prototypes van cryptische communicatie tegenover elkaar: gecodeerde cijferboodschappen die bij spionage gebruikt worden en de uitspraken van het orakel van Dephi. Net als in zijn recente ensemblewerk *The Queen is the Supreme Power in the Realm* (2007), grijpt Kyriakides in *Telegraphic* nu naar een ander type van coderen: de telegraaf, die letters omzet in (ritmischel) combinaties van korte of lange pulsen. Het getik van zes morsesleutels (telegraphic keys) wordt door de elektronica ‘gedecodeerd’ als instructies voor de geluidsversterking en de klankkleur van het ensemble. Iedere percussionist heeft een morsesleutel die rechtstreeks gekoppeld is aan een

van de muzikanten van het ensemble (fluit, basklarinet, synthesizer, trombone, cello en contrabas). Door de morsesleutel in te drukken, wordt de klank van het respectieve instrument in korte impulsen op de voorgrond gebracht. Een technologie uit het verleden brengt een hommage aan oude encryptietechnieken en trekt tegelijk een reflectie over communicatie en verborgen boodschappen op gang. De voor Kyriakides zo typische mengeling van hedendaagse compositietechnieken en elektronica die meer met de niet-klassieke scene gemeen heeft, dient bij hem niet enkel om een intrigerend klanklandschap te bouwen, maar verbergt zeer diepzinnige bedenkingen over de hedendaagse maatschappij en het onvermogen om open te communiceren.

Dmitri Kourliandsky:

Unsolvable acoustic case (2007)

Over zijn compositie *Unsolvable Acoustic Case* schreef Dmitri Kourliandsky het volgende: ‘Een muziekstuk is een complex van grenzen. Bezetting, lengte, technische mogelijkheden van een instrument, fysieke mogelijkheden van de muzikanten, de akoestiek van de concertzaal, de grenzen van het menselijke gehoor, achtergrond en ervaring van het publiek, de muzikant, de componist, verborgen engagementen, wederzijdse verwachtingen. Het scheidt een vicieuze cirkel, een geheime conventie.’ ‘In dit stuk probeer ik alle grenzen van de manier waarop het functioneert helder af te bakenen. Alle klanken zijn onstabiel. De muzikale handeling garandeert de minimale

mogelijkheid voor de muzikant om het klinkende resultaat onder controle te houden. Daarom worden enkel fragiele klanken gebruikt. Het ensemble van twaalf muzikanten wordt beschouwd als een groot monolithisch instrument dat een maximaal complexe klank produceert. De elektronica filtert frequenties weg aan beide zijden van het spectrum, en een van de instrumenten is een ‘no-input’-mengpaneel (een mengpaneel waarvan de line-in- en de line-out-aansluitingen aan elkaar zijn gekoppeld), een zuiver voorbeeld van een gesloten constructie. Al deze omstandigheden dienen om het stuk een gesloten mechanisme te maken, een constructie die de conventionele begrippen van een muziekstuk of een concert in het algemeen overstijgt.’ Kourliandsky omschrijft zijn stijl als ‘objectieve muziek’, in de letterlijke zin: muziek die als een object functioneert. Dit gaat regelrecht in tegen de muziekbeleving van de luisteraar die een muziekstuk enkel kan ervaren als een verloop doorheen de tijd. Het spanningsveld tussen een statisch (muzikaal) ‘object’ aan de ene kant en de dynamische luisterervaring aan de andere kant, is wat Kourliandsky bijzonder fascineert – vandaar de termen als ‘monoliet’ en ‘gesloten constructie’ die hij gebruikt om deze muziek te omschrijven.

Serge Verstockt: Drie (2007)

Zoals de titel al doet vermoeden, bestaat ‘Drie’ uit drie verschillende delen. In ieder deel wordt een nieuwe relatie tussen de intrinsieke klankmogelijkheden van iedere groep (akoestische instrumenten,

percussie en elektronica) uitgewerkt. Waar vinden ze elkaar en waar zijn ze mekaar tegengestelde? Het zijn voornamelijk de psychoakoestische eigenschappen die Verstockt fascineren. Waarom is een pure sinustoon moeilijk of niet te lokaliseren in de ruimte? Waarom is een droog tikje van een woodblock daarentegen perfect lokaliseerbaar? Blijkbaar verandert onze perceptie voor elk verschillend geluid naargelang de context waarin het zich voordoet. Het is ook de transitie tussen de twee die Verstockt fascineert. Wanneer moeten we precies de ‘inhoud’ van een geluid herkennen of wanneer moeten we precies weten waar het zich bevindt? De surround-sound vormt daarbij een essentieel element. Door de luisteraar midden in de klank te plaatsen, wordt de fysieke ervaring van de geluiden die uit alle richtingen op de luisteraar afkomen een belangrijk structureel element. Daar voegt Verstockt nog eens het zeer hevige karakter van zijn muziek aan toe: het werk evolueert van een intieme verkenning van subtiele klanken tot een ‘wall of sound’ die de luisteraar overspoelt. *Drie* wordt zo een statement over de aard van klank, maar ook over de beleving van hedendaagse muziek, waarbij de zorgvuldig beredeneerde formele structuur en het zinderende buikgevoel van een wilde orgie van klanken op merkwaardige wijze hand in hand blijken te gaan.

Maarten Beirens

ensembles

Champ d’Action

fluit

Sabine Warnier

klarinet

Sabine Uytterhoeven

cello

Arne Deforce

contrabas

Lode Leire

trombone

Thomas Moore

trombone

Yutaka Oya

noise maker

Kris Delacourt

elektronica

Maarten Buyl

Serge Verstockt

Yannis Kyriakides

Slagwerkgroep Den Haag

percussie

Fedor Teunisse

Marcel Andriessen

Lester Rodriguez Gomez

Elyssa Shalla

Marijn Korff de Gidts

Bart de Vrees